
Kruh přátel českého jazyka v akademickém roce 2009/2010

Podzimní běh přednášek Kruhu přátel českého jazyka započal 7. 10. 2009 Jiří Kostečka (Babice) s tématem *Výuka myšlenkových a řešitelských operací v hodinách českého jazyka*. Ve svém výkladu zdůraznil, že žáci by měli být informováni, jaké operace zrovna provádějí, když se věnují dejme tomu morfematickému rozboru. Podal rovněž návrh na výzkum, zda žáci, kteří se v hodinách češtiny naučí myšlenkovým postupům, budou schopni aplikovat je i v jiných předmětech; kladný výsledek by dal učitelům do rukou významný motivační nástroj v podobě důkazu, že teoretická výuka jazykového systému má i praktický mimojazykový smysl. 14. 10. navštívila Kruh L a u r a A . J a n d o v á (Tromsø) s přednáškou *Metafora a metonymie v české mluvnici*. Metaforu a metonymii jsme zvyklí zkoumat v krásné literatuře, moderní lingvistika si jich ale všímá i v běžné mluvě, hlavně v lexiku. Přednášející se snažila ukázat místo metafory a metonymie i v gramatice, resp. ve slovtvorbě. Plný sál se zapojil do debaty, v níž se toto pojetí střetlo s tradičnějším pohledem na tvoření slov. Tajemníkoví kolegia KPČJ byla veřejně předána pochoutka eskymáků – sušené sobí srdce. 21. 10. představila K a t e ř i n a V o l e k o v á (Praha) auditoriu *Slovník Klementinský (1455)*. Charakterizovala ho jako výsledek lexikografické tradice a jako středověké dílo, na jehož vzniku se zásadně podílely dvě hlavní tendence středověké literární tvorby, imitatio a aemulatio (napodobování a soupeření), projevující se jak v samotné struktuře díla – v kombinaci pěti dílčích slovníků (nomenklátorů a alfabetařů) –, tak i v zacházení s prameny. Za typický rys slovníku lze pokládat závislost na českých a německých předlohách, která je zřetelná ve výběru hesel a v českých překladech, mezi nimiž je neobvyklé množství přejímek, kalků a hapax legomen. *Kdyby byl profesor Higgins Čech, byl by spokojen s naší češtinou?* ptala se 4. 11. P a v l í n a K u l d a n o v á (Ostrava). Podle jejích zkušeností školy ani média nenaplnují svou normotvornou roli v oblasti zvukové stránky jazyka; mezi dětmi i adepty učitelství přibývá řečových vad různých typů, děti neumějí mluvit souvisle, studenti neumějí číst nahlas podle smyslu, nejsou navyklí se poslouchat a výslovnostní vady své ani cizí neslyší. 11. 11. promluvil J a r o s l a v M e d (Praha) o tématu *Poezie let 1938–1939* s podtitulem *Z literárního života 2. republiky*. V přednášce vyložil složitou kulturní situaci po uzavření tzv. mnichovské dohody v roce 1938 jako důsledek společensko-kulturního traumatu spojeného s bolestnou a mnohdy tvrdou rekapitulací ideového odkazu první Československé republiky. Ač přednášející věnoval zvláštní pozornost poezii jako dominujícímu literárnímu žánru, zodpověděl i řadu dotazů z publika, jež se týkaly tehdejší publicistické aktivity katolických intelektuálů. Tě bude věnována i připravovaná Medova kniha. *Jedna z linií českého myšlení o jazykové kultuře* zaujala J a n a C h r o m é h o (Praha). Ve svém vystoupení 18. 11. se zabýval osobnostmi Jana Gebauera, Josefa Zubatého, Václava Ertla a Jiřího Hallera. Dal si přitom za úkol ukázat spojitosti v jejich přemýšlení o jazykové kultuře a rovněž ilustrovat posuny v jejich nahlížení na tuto problematiku. Na fonetické téma – *Ze současného výzkumu výslovnosti mládeže* – hovořili 25. 11. Z d e n a P a l k o v á a D a v i d S t u d e n o v s k ý (Praha). V přednášce nejprve porovnali údaje z analýz současné výslovnosti studentů se stavem před patnácti lety, následně pak představili část výsledků nově zahájeného

výzkumu řeči středoškoláků v různých regionech Čech a Moravy. 2. 12. přišel do Kruhu K a r e l K u č e r a (Praha) a představil publiku v přehledných tabulkách *Charakteristické kombinace slov v díle Karla Čapka a Bohumila Hrabala*. Zatímco dříve byla pro takovéto (stylistické a lexikální) zkoumání možná jen cesta více nebo méně reprezentativní excerptce, případně sčítlostí podepřené intuice, v korpusech textů lze exaktněji srovnávat všechny výskyty a kombinace slov současně. Srovnání s dnešním jazykovým územím pak označí například výrazné „čapkovské“ kombinace, jako *tak vida, takový jakýsi, docela nic, ... Argumentací v televizních politických debatách* se 9. 12. zabýval P e t r K a d e r k a (Praha). V přednášce vyšel z obecné teorie argumentace a z definice komunikačních žánrů a poté ukázkami z televizních debatních pořadů ilustroval příklady různých argumentačních postupů a toposů. V poslední přednášce podzimního běhu, 16. 12., představil O n d ř e j K o u p i l (Praha, Olomouc) publiku *Gramatiku Jana Drachovského SJ (po 350 letech)* jako první z řady českých jezuitských mluvnic, vycházejících z latinských gramatik Emmanuela Alvareze. Poutavě předestřel i známá fakta o životním běhu jejího autora, gymnaziálního profesora a úspěšného misionáře, a o jeho vztazích k jiným významným postavám českého baroka.

A l i c e J e d l i č k o v á a S t a n i s l a v a F e d r o v á (Praha) nazvaly své důkladně připravené vystoupení 3. 3. 2010 *Jak čtete popisy – pokud je vůbec čtete*. Ukázaly v něm, že popisy v realistické literatuře lze číst s potěšením i inspirativně. Česká stylistika si přitom tradičně cení zvláště popisů dynamických, posunutých směrem k vyprávění, a i naratologie předpokládá, že vyprávění je popisu nadřazeno. Přednášející věnovaly pozornost evokačnímu potenciálu popisu, jeho perspektivizaci a funkcím popisů v celku díla a ukazovaly rozmanité možnosti využití v těchto oblastech českými prozaiky druhé poloviny 19. a začátku 20. století. O tom, s jakými obtížemi se potýkal kolektiv oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český při edici závěrečného, ze dvou částí sestávajícího 5. dílu *Staročeské bible drážďanské a olomoucké: Knihy prorocké a knihy Mákabejské*, jsme se dozvěděli 10. 3. od M a r k é t y P y t l í k o v é, H a n y S o b a l í k o v é a B o r i s e L e h e č k y (Praha). Bylo tím uzavřeno dílo na nejstarším českém překladu Bible, jehož první čtyři díly připravil Vladimír Kyas již v 80. letech 20. stol. Po jeho smrti v roce 1990 se pochybovalo, že bude vůbec někdy dokončeno. Vyprávění o složité a obtížné práci upoutalo pozornost publika. Tématem přednášky V l a d i m í r a K o b l í ž k a (Hradec Králové), která se konala 17. 3., byly *Projevy jazykového separatismu na území Čech, Moravy a Slovenska ve 30.–60. letech 19. století*. Přednášející na řadě dokladů ukázal, jak se představitelé moravského jazykového separatismu František Dobromysl Trnka a Vincenc Žák snažili ve 30. letech 19. století zavádět do spisovné češtiny lexikální, hláskoslovné a tvaroslovné jevy spjaté s moravskými dialekty. Výklad o slovenském jazykovém separatismu se opíral především o jazykovou odstavku Ludvíta Štúra v roce 1844 a následnou reakci v podobě spisu *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* z r. 1846. Opomenuta nebyla ani osobnost Františka Cyrila Kampelíka, který se proti oficiální koncepci spisovného jazyka postavil v 50. a 60. letech 19. století snahou o zavádění severovýchodočeských a moravských nářečních jevů a slovakismů do spisovné češtiny. D u š a n P r o k o p (Praha) referoval 24. 3. o práci na monografii *Knihy o Máchově Máji*. Ve své autorské informaci hovořil zejména o problémech, které práci provázely, podal obsah celého díla a komentoval práci na jednotlivých kapitolách monografie. Zajímavé bylo zejména zdůraznění podílu estetiky a literární vědy při výkladu *Máje*. Na otázku *Existuje v jižních*

Čechách ještě nářečí? nabídla 31. 3. M a r i e J a n e č k o v á (České Budějovice) odpověď spíše skeptickou, soustřeďující se zejména na jevy hláskoslovné. V závěru přednášky a v diskusi však došlo i na tvarosloví, slovtvorbu a prozódii a díky těmto oblastem vyzněl celkový obraz nakonec poněkud pozitivněji. Týden poté (7. 4.) přijel na Filozofickou fakultu na kole literární historik P e t r Š á m a l (Praha) a zamýšlel se nad tím, *Jak se stát socialistickým realistou (O přepracovaných vydáních podruhé)*, respektive jak se ideologickému literárnímu konceptu v 50. letech podřizovali i spisovatelé, kteří znovu vydávali své starší prózy. Sledované textové úpravy sahaly od očekávaných úprav věcných k jazykovým – nejvíc pobavila substituce u Gézy Včeličky: „Tak co, ty vole?“ (1932) > „Tak jak už jsi daleko s prací, ty vykutálenej lajdáku?“ (1956). Přednáška konaná 14. 4. byla věnována zajímavému tématu: P a v e l K o ř í n e k (Praha) ji nazval *Proměny českého komiksu 1989–2009* a ukázal v ní etablování a vývoj naší porevoluční komiksové scény, její proměny a dobové trendy z hlediska její produkce i recepce. Ukázal komiks nejen jako svébytnou uměleckou formu, ale i jako fenomén reprezentující specifickou kulturu a subkulturu, který má však významné místo také v celospolečenském kontextu (původní komiks v českých společenských časopisech). V živé diskusi se hovořilo např. o komiksových adaptacích domácích literárních děl (*Kytice*, díla K. Čapka, B. Hrabala aj.) a o nejsoučasnejších světových trendech v této oblasti (překlady módních japonských komiksů typu „manga“, určených zejména pro dívčí publikum). 21. 4. pozorovala M i r a N á b ě l k o v á (Praha) – zejména ze zorného úhlu teorie jazykového managementu – *Slovenštinu a češtinu v kontakte* jako *Pokračovanie príbehu*. Slovenština je dnes v Česku nesamozřejmá: dvojjazyčná komunikace je stále možná, ale soutěží s ní i jiné komunikační modely. Recepční bilingvismus české zákony předpokládají např. u vysokoškolských učitelů; u dětí s ním však již dnes jako se samozřejmostí počítat nelze – a to česká společnost pocítuje jako své ochuzení. *Jak se tvořila česká terminologie evropské bezpečnostní a obranné politiky*, vysvětlovala 28. 4. D a g m a r W e g i n g e r o v á (Liberec). Přednáška byla nesmírně zajímavá zejména vylíčením potíží při analýze a definování jednotlivých hesel, jejich začleňování do kontextu a porovnávání v jednotlivých jazycích (konkrétně hledání odpovídajících výrazů německých, italských a českých). Š t ě p á n Š i m e k (Praha) představil ve své přednášce 5. 5. (nazvané *Tobiáše Masníka Zpráva písma slovenského, jak se má dobře psát, číst i tisknouti*) osobnost a dílo slovenského evangelického kněze, zejména jeho pravopisně-gramatickou příručku z roku 1696, která byla prvním pokusem o kodifikaci oficiální biblické češtiny jako slovenského spisovného jazyka (a zároveň také první odbornou knihou tištěnou na území Slovenska). Představil ji podrobně z hlediska struktury výkladu i kodifikované normy a upozornil na ni také jako na spojnicí kontextu česko-slovenského i katolicko-evangelického (jejím výchozím pramenem byl Štejerův *Žáček*).

*Robert Adam, Milan Harvalík, Ondřej Koupil,
Václav Petrbock, Vladimír Šmilauer, Irena Vaňková*

*Kruh přátel českého jazyka
Filozofická fakulta UK
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
vladimir.smilauer@tiscali.cz*